

De theosofie van de Tau Te Tsjing

Deel II

– Richard Brooks

Lao Tse gebruikt een aantal interessante metaforen om *tao* te beschrijven – interessant omdat ze niet zijn wat men zou verwachten in een sterk door mannen gedomineerde, materialistische maatschappij zoals die van het oude China: de vrouw, een baby, water, een vallei, een blaasbalg, een onbesneden blok en ruwe (d.w.z. ongeverfde) zijde. Maar die metaforen brengen toepasselijk het idee over dat de natuur er is zonder show, ego en vooropgezette ideeën. Zij werkt juist het best als zij de minste aandacht op zich vestigt, als zij voedt zonder eerbetoon te verwachten, wanneer zij leeg, eenvoudig en nederig is.

Hieruit volgt dus dat om zo effectief mogelijk te zijn in onderlinge relaties – of wat we zelfs persoonlijke spiritualiteit zouden kunnen noemen – wij de Natuur moeten imiteren.

Dr. Richard Brooks doceerde filosofie en logica aan de Oakland Universiteit in Michigan, tot zijn recente emeritaat. Als lid van het Nationale Bestuur van Directeuren van de Theosophical Society heeft hij onlangs een cursus gegeven over parapsychologie voor het Olcott Institute Elderhostel programma. Het eerste deel van dit artikel werd gepubliceerd in *Theosofia* nummer 5, oktober 2002.

‘De hoogste deugd is zich daarvan niet bewust; daarom is zij juist deugd. De lagere deugd laat nooit van de deugd af; daarom is zij geen deugd.’
[Hoofdstuk 38].

‘Niets in de wereld is er zwakker en meegaander dan het water, en toch wordt het bij het aanvallen van het harde en sterke door niets geëvenaard. Het zachte kan het sterke overwinnen, en het meegaande het harde. Dit weet de ganse wereld, maar handelt er niet naar. Daarom zegt de wijze: Wie alle blaam van een land op zich neemt, kan zijn meester zijn; Wie alle rampen van het land opvangt, kan koning van de wereld zijn.’

*Dit zijn ware woorden,
al schijnen ze tegenstrijdig.’
[Hoofdstuk 78].*

Maar wij kunnen nederigheid niet prakti-
zeren – want dat zou het zelfbewust en on-
natuurlijk maken. Om deze staat van
nederigheid of gebrek aan egocentriciteit
op natuurlijke wijze te bereiken moeten wij
onzelf ontdoen van onze vooroordelen en
dwaze gedachten, wij moeten worden als
een vallei of een blaasbalg – wij moeten
praktizeren wat Lao Tzu ‘ledigheid’ noemt.

*‘Ledig uzelf van alles;
Houdt stevig vast aan tranquiliteit.’
[Hoofdstuk 6].*

Wederom moeten wij dit doen omdat dit
de manier is waarop de Natuur werkt om
zijn scheppende doelstellingen te verwe-
zenlijken:

*‘Als Tao gebruikt wordt om zijn leegheid,
laat het zich niet vullen.
In zijn diepte schijnt het
de oorsprong van alle dingen te zijn.’
[Hoofdstuk 4].*

*‘De ruimte tussen hemel en aarde
gelijkt op een blaasbalg.
Al schijnt ze hol, toch ontbreekt er niets.
Zo zij in beweging gebracht wordt,
komt er meer uit.
Wie spreekt raakt sneller uitgeput;
Je doet beter je bezit in je te houden.’
[Hoofdstuk 5].*

Hier verlangt Lao Tzu weer van ons dat
wij op een nieuwe manier naar de dingen
kijken. Wij richten meestal onze aandacht
op de substantie van dingen, materie of
‘zijn’. Maar leegheid, ruimte, of ‘niet-zijn’
is net zo belangrijk, zegt hij:

*‘Dertig spaken komen samen in één naaf,
en dank zij het gedeelte waar niets bestaat,
beschikken we over een wagenwiel;
van klei wordt vaatwerk gevormd,
en dank zij de ruimte waar niets bestaat,
kunnen wij ze als vaten gebruiken.*

*Deuren en vensters worden
in de muren van een huis gehakt,
en omdat het lege ruimten zijn,
kunnen wij ze gebruiken.
Zo genieten wij enerzijds van het bestaan,
en maken anderzijds
gebruik van niet-bestaan.’
[Hoofdstuk 11]*

Dit brengt ons tot wat misschien de
meest raadselachtige term is in de Tao Te
Ching, in het Chinees *wu wei*. Het woord
wu is een ontkenning, ‘niet’ of ‘zonder’; het
woord *wei* als werkwoord betekent ‘hande-
len’ of ‘doen’, maar het kon ook een zelf-
standig naamwoord zijn met de betekenis
‘handeling’. In feite wordt *wu wei* vaak ver-
taald als ‘niet-actie’ of ‘inactiviteit’, maar
dat geeft een heel misleidende indruk van
de betekenis ervan. De term *wei* impliceert
‘doelgerichte, zelfbewuste of voorbedachte
actie’; het tegenovergestelde is dus niet ge-
brek aan actie, maar ‘spontane, schep-
pende of niet-zelfbewuste actie’. Wanneer
Lao Tzu gelezen wordt met dit in het ach-
terhoofd, wordt zijn aanbeveling voor in-
terpersoonlijke relaties heel begrijpelijk –
en dit herinnert ons sterk aan J.Krishna-
murti:

*‘Tau is altijd niet-handelen,
en toch is er niets wat het niet doet.
Als vorsten en koningen
zich daaraan houden, zouden alle dingen
zich vanzelf ontwikkelen.
Als zij ontwikkeld zijn,
zou het verlangen in hen ontwaken;
ik zou hen beteugelen
door de naamloze eenvoud,
om ze vrij van verlangens te maken.
Vrij van verlangens zouden zij rustig zijn,
en de wereld zou vanzelf verbeteren.’
[Hoofdstuk 37].*

Het zinsdeel dat hierboven vertaald is
met ‘naamloze eenvoud’ is letterlijk ‘zon-
der naam niet-uitgehakt blok’. Zoals reeds
vermeld is het niet-uitgehakte blok (*p’u*)
een van verscheidene metaforen van Lao
Tzu voor de *tao*. Een andere passage werkt
hetzelfde idee verder uit:

*Wie kennis vergaren najaagt
zal iedere dag toenemen;
wie Tau najaagt zal iedere dag afnemen.
Hij zal afnemen en blijven afnemen,
totdat hij tot niet-handelen komt;
Door niet-handelen
kan alles gedaan worden.'*
[Hoofdstuk 48].

Hier wordt het idee van 'niet-handelen' toegepast op 'leren', hetgeen in het Chinees (vooral voor Confucius) impliceert de studie van oude (grotendeels mythologische) geschiedenis om er morele lessen aan te ontlenen en de bestudering van de ritualen van gepast sociaal gedrag om zichzelf zelfbewust te verfijnen. Het is duidelijk dat zo'n 'geleerde' benadering van ons eerder een zorgvuldig 'gepland' persoon maakt, dan een natuurlijke, creatieve, niet-zelfbewuste persoon. Misschien zouden sommige mensen kunnen denken dat de meerderheid van de mensheid dit nodig heeft als een stap in de richting van ware spirituele ontwikkeling, maar spirituele leraren zoals Christus, Boeddha, Ramana Maharshi en Krishnamurti hebben dit zeker niet aanbevolen.

Om deze houding van zelfloze, spontane 'niet-handeling' te ontwikkelen, adviseert Lao Tzu een techniek die sterk lijkt op het terugtrekken van de zintuigen van zinnelijke voorwerpen in de Bhagavad Gita (2.58) en Pantanjali's stilleggen van de activiteit van het denken in de *Yoga Soetras* (1.2).

*'Als (een man) zijn mond sluit
en zijn deuren sluit,
kan hij nooit uitgeput raken.
Als hij zijn mond opent
en zijn zaken doet toenemen,
kan hij nooit gered worden.'*
[Hoofdstuk 52].
*'Maak bot al wat scherp is;
snijd door al wat deelbaar is;
Verduister al wat schittert;
Vermeng je met alles wat nederig is als stof;
Dit wordt absolute (hsian) gelijkheid
genoemd.'*
[Hoofdstuk 56].

Schrijvers van commentaren erkennen over het algemeen dat de 'monden' en 'deuren' die in deze twee aanhalingen genoemd worden, 'de openingen waardoor de zintuigen kennis verwerven' zijn, zoals D.C. Lau (77) het formuleert.

Lao Tzu adviseert verder dat wij alle onderscheid of waardeoordelen afschaffen. Hij redeneert dat aangezien ons idee van 'goed' altijd conceptueel geassocieerd wordt met 'slecht', we, als wij het kwaad in de wereld willen doen ophouden, allebei de noties 'goed' en 'slecht' tegelijkertijd moeten afschaffen en op onze innerlijke natuur moeten vertrouwen om ons natuurlijk, onzelfbewust goed te maken. Dit wordt het best geïllustreerd in een passage die bij eerste lezing heel paradoxaal lijkt te zijn:

*'Zo allen in de wereld
de schoonheid als schoon erkennen,
dan bestaat ook het lelijke.
Zien allen het goede als goed,
dan bestaat ook het kwade.
Bestaan vooronderstelt niet-bestaan;
Gemakkelijk geeft het aanzijn
aan moeilijk;
Kort wordt bij vergelijking
ontleend aan lang;
Laag wordt van hoog onderscheiden;
Weerklank begeleidt klank,
het na volgt op het voor.
Daarom volbrengt de wijze zijn taak
zonder te handelen,
en brengt hij zijn leer zonder woorden.
[Hoofdstuk 2].*

Wij kunnen Lao Tze beter begrijpen door te beseffen dat er geen wereld kan zijn waarin alles lang of hoog is. Dat is onzinnig. Lang bestaat alleen in tegenstelling tot kort, hoog tot laag. Door waardeoordelen te vellen zoals 'jij bent goed', houden wij het contrasterende waardeoordeel 'jij bent niet goed' conceptueel in leven – juist datgene dat we proberen te elimineren! Dus moet de waarlijk verlichte persoon beleren door het voorbeeld te geven, altijd op de achtergrond te blijven en

te weigeren beloning (of straf) te aanvaarden.

Dit leidt tot weer een andere belangrijke aanbeveling: dat wij met een open denkvermogen tot interpersoonlijke relaties komen, dat wij luisteren naar wat anderen zeggen in plaats van ons door zulke situaties heen te vechten door onze vooringenomen meningen aan anderen op te leggen;

*‘De wijze heeft geen zelf
dat hij het zijne kan noemen;
hij maakt het zelf van het volk tot zijn zelf.
Tegenover de goeden
handel ik met goedheid;
Tegenover de kwaden
handel ik ook met goedheid:
Zo wordt goedheid verkregen.
Tegenover de gelovigen
handel ik met geloof;
Tegenover de ongelovigen
handel ik ook met geloof;
Zo wordt geloof verkregen.
De wijze leeft in de wereld met eendracht,
en heerst over de wereld met eenvoud.
Toch, waar aller ogen en oren
zich op richten,
daarvoor zorgt de wijze,
zoals een moeder voor haar kinderen.’
[Hoofdstuk 49].*

Lao Tzu’s aanbeveling lijkt hier op die afgeschilderd in de episode van ‘De kandelelaar van de bisschop’ in Victor Hugo’s roman *Les Misérables* waarin de politie Jean Valjean gevangen neemt met zilveren kandelaren die hij gestolen had van een bisschop waarmee hij bevriend geraakt was; wanneer de politie Valjean terugbrengt naar de villa van de bisschop, vertelt de bisschop aan de politie dat zij een geschenk waren, waarop Valjean zo aangedaan wordt door wroeging dat hij zijn levenswijze volkomen verandert. Hoe dan ook, het is duidelijk dat evenals de Natuur, die niet opschept over haar schitterende scheppingen, de Wijze zozeer op de achtergrond blijft dat de mensen zich niet bewust zijn van zijn (of haar) bijdrage:

*‘De grote heersers – ze worden
door de mensen niet opgemerkt;
Hoeveel gewicht moet
aan woorden worden gehecht.’
[Hoofdstuk 17].*

Dat is allemaal de zogenoemde negatieve kant van het interpersoonlijke gedrag van de Wijze. Lao Tzu ziet ook een positieve kant aan wat hij noemt zijn ‘drie schatten (of juwelen)’:

*‘Ik heb drie schatten die ik
wil behouden, en veilig opberg:
de eerste wordt liefde genoemd;
de tweede matigheid;
de derde niet pogen de wereld voor te gaan.
Liefhebbend kan men dapper zijn.
Matig zijnde kan men overvloedig geven;
Door de wereld niet voor te gaan,
kan men de hoogste
van alle ambtenaren zijn.
In plaats van liefde
bezit men heden enkel dapperheid;
In plaats van matigheid enkel overvloed;
In plaats van achter te blijven
gaat men vooraan:
Dit alles leidt alleen naar de dood.
Want wie met liefde strijdt,
zal de slag winnen;
Wie met liefde verdedigt, zal veilig zijn.
De hemel zal hem redden,
en hem met liefde beschermen.
[Hoofdstuk 67].*

Het is dus zonneklaar dat er veel van belang in dit boekje staat, de Tau Te Tsjing. Veel hiervan is onmiddellijk relevant voor onze eigen omgang met andere mensen. Een liefdevolle, nederige, niet-oordelende houding, met een open denkvermogen jegens anderen is zeker belangrijk voor iedereen. Trachten het denkvermogen stil te leggen door dagelijkse meditatie is zeker hoogst begerenswaardig. En wij zouden allemaal kunnen profiteren van het beoefenen van ‘overgave’ als wij ons in een confronterende, vijandige situatie bevinden, aangezien met het beantwoorden van vijandigheden met vijandigheden weinig tot niets bereikt wordt. Het lost zeker een

gespannen situatie niet op. En zelfs als wij de overhand krijgen, behoudt degene die wij de baas worden zeker een gevoel van verbolgenheid, zoals de Tau Te Tsjing ons verzekert:

*‘Beantwoord grote haat met liefde,
anders zal er,
wanneer een grote haat verzoend wordt,
zeker iets van blijven hangen.’
[Hoofdstuk 79].*

Maar dat betekent niet dat wij het met alles in deze kleine klassieker eens zijn. Misschien ligt het meest verontrustende aspect van de aanbevolen Weg in het idee van de ideale Staat of regeringsvorm. Naar deze laatste is al een vingerwijzing gegeven in de aanhalingen uit hoofdstukken 37 en 48 hierboven over het idee van wu wei. Het is een beleid van laissez-faire, waarbij er weinig of geen regeringsinmenging is in de levens van de burgers. Misschien staat de meest zonderlinge uitdrukking van dit idee in de eerste regel van hoofdstuk 60: ‘Regeer een grote staat zoals je een klein visje bakt.’ Volgens de uitleg van commentatoren: er teveel mee sollen zal het doen bederven! Of zoals de volgende regels het uitdrukken:

*‘Hoe meer beperkingen
en bepalingen er zijn,
hoe armer het volk wordt...
Hoe meer wetten er uitgevaardigd worden,
hoe meer dieven en rovers er zijn.’
[Hoofdstuk 57].*

Zoals de Mahatma’s zeggen in hun brieven aan A.P. Sinnett: de menselijke vrije wil is beslist onschendbaar, en mag niet onderworpen worden aan de wil van een ander. Maar de Tau Te Tsjing lijkt te beweren dat mensen alleen stelen en oplichten als ze zich bewust zijn van wetten tegen dit soort dingen – dat ze anders op natuurlijke wijze vrij van zulke egoïstische, hebzuchtige impulsen zouden zijn. Dat lijkt te grenzen aan naïviteit. Het houdt ook geen rekening met het feit dat, zoals de theosofie ons leert, mensen op het

ogenblik in heel verschillende stadia van evolutie zijn voor zover het intelligentie en moraliteit betreft; wat het geweten van de ene mens ernstig bezwaart, stoort een ander helemaal niet. Bovendien maakt bovenstaande passage geen onderscheid tussen crimineel en burgerlijk recht. We zouden toch zeker enige algemene regels willen hebben over aan welke kant van de weg we moeten rijden (hetzij met een ossekar of met een automobiel), welke dagen werkdagen zijn en welke vrije dagen, hoe de wegen gebouwd moeten worden en onderhouden, en zo voort. Een geordende maatschappij heeft evenzeer behoefte aan zulke algemene organiserende regels als aan verbodsbepalingen tegen moord en diefstal.

Maar dat is niet alles. De Tau Te Tsjing voorziet ook een maatschappij waarin mensen uiterst eenvoudige, zeer statische levens leiden – een boerensamenleving waarin mensen nooit hun dorpen verlaten, schrijven opgeven en zelfs weigeren arbeidsbesparende machines te gebruiken:

*‘Ook al zijn er in een kleine,
dunbevolkte staat,
verschillende voertuigen en wapenen,
ik zal ze niet laten gebruiken.
Ik zal het volk de dood
als iets ernstigs laten zien,
en hen niet ver weg laten gaan.
Al hebben zij boten en wagens,
zij zullen er niet in reizen;
Al hebben zij harnassen en wapens,
zij zullen ze niet te voorschijn halen.
Ik zal hen het gebruik
van geknoopte koorden doen herstellen.
Zij zullen tevreden zijn met hun voedsel;
blij met hun kleding;
gerieflijk in hun woningen;
gelukkig met hun gewoonten.
Al liggen de naburige staten
binnen hun gezichtskring,
en kunnen zij het kraaien van hanen
en het blaffen van honden horen;
het volk van de kleine staat
zal er zijn ganse leven niet heengaan.’
[Hoofdstuk 80].*

Dit lijkt sterk op een maatschappij waarin de mensen gelukkig zijn omdat ze vet en dom gehouden worden! Wij kunnen toch niet de inherente broederschap van alle mensen beseffen als wij geen contact hebben met de rest van de mensheid. Wij kunnen niet eens een betekenisvolle 'kern van de broederschap der mensen' vormen als wij ons niet bewust zijn van mensen die anders zijn dan wijzelf – qua ras, religie en cultuur.

Niettemin is het voorgaande een relatief klein deel van dit boek. Denkbeelden die vergelijkbaar zijn met de theosofie zijn groter in aantal dan de verschillen. En er staat natuurlijk veel meer in dat wij niet besproken hebben. Misschien zal het bovenstaande de mensen die niet vertrouwd zijn met de *Tau Te Tsjing* nieuwsgierig maken naar verschillende vertalingen, zoals die in de literatuurlijst hieronder. Misschien gaan zij de tekst nu meditatief bestuderen.

Verwijzingen

Chan, Wing-tsit, trans. *The Way of Lao Tzu*. Indianapolis, IN; Bobbs-Merrill, 1963.

Feng, Gia-fu, and Jane English, trans. *Tao Te Ching*. New York; Ballantine, 1989.

Lau, Dim Cheuk, trans. *Tao Te Ching*. Hong Kong; Chinese University Press, 1989.

Wei, Henry, trans. *The Guiding Light of Lao Tzu*. Wheaton, IL; Theosophical Publishing House, 1982.

Noot

Voor de vertaling is gebruik gemaakt van Lao Tze, *Tau Te Tsjing*, vert. Carolus Verhulst, Mirananda uitgevers B.V., Wassenaar, 1979.

Uit: *The Quest*, March-April 2001
Vertaling: A.M. Iken

Alleen een spiritueel rijp iemand met diep inzicht
is in staat de ware aard van het eindige
in zijn uniekheid van zijn momentane verschijning
in te zien.

Daarom zijn slechts de grootsten onder ons in staat
de eenvoudige dingen des levens
in hun ware diepte en betekenis te begrijpen.

Lama Govinda